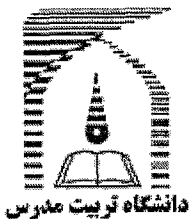

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

1-102

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد جامعه شناسی

بررسی اثرات دینداری بر بیگانگی اجتماعی

(مطالعه دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس)

رضوان قصابی

استاد راهنما:

سید حسین سراج زاده

استاد مشاور:

علی رضا شجاعی زند

۱۳۸۶ / ۲ / ۵

مهر ۱۳۸۶

۱۰۸۵۲

وزارت اطلاعات
تبریز

بسمه تعالی

تاییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع کارشناسی ارشد

اعضای هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای رضوان قصابی تحت عنوان " بررسی اثرات دینداری بر بیگانگی اجتماعی (مطالعه دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس) " را از نظر فرم و محتوا بررسی نموده و پذیرش آن را برای دریافت درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند.

اعضای هیئت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه علمی
۱- استاد راهنما:	سید حسین سراج زاده	استادیار
۲- استاد مشاور:	علیرضا شجاعی زند	استادیار
۳- استاد ناظر:	سارا شریعتی	استادیار
۴- استاد ناظر:	علی ساعی	استادیار
۵- نماینده تحصیلات تکمیلی: علی ساعی		استادیار

۱۰۵۸۵۴

دستورالعمل حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی

دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاستهای پژوهشی دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عنوان پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد ذیل را رعایت نمایند:

ماده ۱- حقوق مادی و معنوی پایان‌نامه‌ها/ رساله‌های مصوب دانشگاه متعلق به دانشگاه است و هرگونه بهره‌برداری از آن باید با ذکر نام دانشگاه و رعایت آیین‌نامه‌ها و دستورالعملهای مصوب دانشگاه باشد.

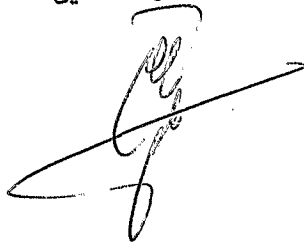
ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی می‌باید به نام دانشگاه بوده و استناد راهنما نویسنده مسئول مقاله باشند. تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

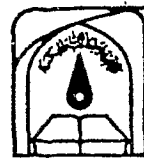
ماده ۳- انتشار کتاب حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با مجوز کتبی صادره از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه و براساس آیین‌نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق حوزه پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این دستورالعمل در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۱۳۸۴/۴/۲۵ در شورای پژوهشی دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب لازم‌الاجرا است و هرگونه تخلف از مفاد این دستورالعمل از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری خواهد بود.

طریق مراجع قانونی قابل پیگیری خواهد بود. ۱۳۸۴/۶/۱۲

بسمه تعالی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱ در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲ در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:

«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد / رساله دکتری نگارنده در رشته است که در سال در دانشکده دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم / جناب آقای دکتر مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر و مشاوره سرکار خانم / جناب آقای دکتر از آن دفاع شده است.»

ماده ۳ به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴ در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵ دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده ۶ اینجانب دانشجوی رشته مقطع گارانتی می کنم تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

۳۸۷ / ۲ / ۵

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضا:

تقديم به

همسرم

تشکر و قدردانی

در این جا بر خود مفروض می‌دانم تا از عزیزانی که مرا در انجام این اثر یاری رسانده‌اند تشکر نمایم.

از جناب آقای دکتر سید حسین سراج زاده که مسؤلیت هدایت این پایان‌نامه را بر عهده داشتند سپاسگذارم. بی‌تردید اگر رهنمون‌های ظریف ایشان نبود اثر حاضر بسیار کمتر از آن بود که هست. از تمامی عزیزانی که در تهیه این اثر به نوعی مرا یاری نموده‌اند به ویژه آقایان صادق طاهری، هادی سهرابی و نادر صنعتی قدردانی می‌نمایم.

چکیده

پژوهش حاضر به دنبال بررسی اثرات دینداری بر بیگانگی اجتماعی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس است. بر پایه نظریه‌های کارکردی دورکیم، بینگر، برگر و ادی میان متغیرهای تحقیق ارتباط نظری برقرار شده و فرضیات تحقیق مطرح گردید. جمعیت آماری این تحقیق را دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس تشکیل می‌دهد که با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران ۳۷۰ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب گردید. روش نمونه‌گیری طبقه بندی متناسب برای این تحقیق مناسب دیده شد که با تکیه بر دو متغیر مقطع و رشته تحصیلی به تناسب از میان دانشجویان این دانشگاه انتخاب گردید.

برای سنجش بیگانگی اجتماعی و دینداری با تکیه بر چارچوب نظری و تحقیقات پیشین از مقیاس‌های معتبری استفاده شد که پیش از این بارها در تحقیقات خارج و داخل کشور مورد آزمون قرار گرفته است. برای سنجش بیگانگی اجتماعی از چهار بعد از ابعاد سیمن (انزوای اجتماعی، بی‌قدرتی، بی‌هنجاری و بی‌معنایی) بهره گرفته شد. در سنجش دینداری نیز از مقیاس گلاک و استارک در چهار بعد (اعتقادی، عاطفی، پیامدی و مناسکی) استفاده شد.

فرضیه نخست تحقیق که بیان‌گر رابطه میان دینداری و بیگانگی اجتماعی دانشجویان بود تایید شد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که میان این دو متغیر رابطه معنادار و معکوس وجود دارد. به عبارت دیگر افزایش دینداری دانشجویان با بیگانگی اجتماعی آنها نتیجه معکوسی داشته است. فرضیه دوم تحقیق نیز که بیان‌گر رابطه متفاوت میان ابعاد و اشکال دینداری با بیگانگی اجتماعی بوده است مورد تایید قرار گرفت. یافته‌ها نشان می‌دهد که هر چهار بعد دینداری با بیگانگی اجتماعی رابطه داشته و این رابطه از شدت مختلفی برخوردار است. به طور کلی نتایج تحقیق بیانگر اثرات معکوس (هر چند محدود) دینداری بر بیگانگی اجتماعی است.

واژگان کلیدی: بیگانگی، بیگانگی اجتماعی، بی‌معنایی، بی‌هنجاری، دینداری.

فهرست مطالب

شماره صفحه	عنوان
۱.....	فصل اول: کلیات.....
۲.....	۱-۱- طرح مساله.....
۵.....	۲-۱- ضرورت و اهمیت مساله.....
۷.....	۳-۱- اهداف تحقیق.....
۸.....	فصل دوم: مفاهیم، نظریه‌ها و پیشینه‌ی تجربی.....
۹.....	۱-۱- مقدمه.....
۱۰.....	۱-۱-۱- مفهوم شناسی بیگانگی.....
۱۲.....	۱-۱-۱-۲- تعریف بیگانگی اجتماعی.....
۱۳.....	۲-۱-۱-۲- تفاوت بیگانگی از خود و بیگانگی اجتماعی.....
۱۵.....	۲-۱-۲- بیگانگی در آراء اندیشمندان علوم اجتماعی و انسانی.....
۱۵.....	۱-۲-۱-۲- بیگانگی در آراء فلاسفه.....
۱۵.....	۱-۱-۲-۱-۲- فلاسفه یونان.....
۱۷.....	۲-۱-۲-۱-۲- فلاسفه متاخر.....
۲۰.....	۳-۱-۲-۱-۲- سیر تحول و چرخش مفهومی بیگانگی.....
۲۴.....	۳-۱-۲- بیگانگی در نظر روانشناسان.....
۲۹.....	۴-۱-۲- بیگانگی در اندیشه جامعه شناسان.....
۳۵.....	۵-۱-۲- نسبت دین و بیگانگی در میان متفکرین مسلمان.....
۳۸.....	۶-۱-۲- جمع بندی و نتیجه گیری.....
۳۹.....	۲-۲- چارچوب نظری.....
۳۹.....	۱-۲-۲- مقدمه.....
۳۹.....	۲-۲-۲- دیدگاه‌های کارکردگرایی.....
۴۰.....	۱-۲-۲-۲- امیل دورکیم.....
۴۵.....	۲-۲-۲-۲- ملتون بینگر.....
۵۰.....	۳-۲-۲-۲- پیتر برگر.....
۵۵.....	۴-۲-۲-۲- توماس آدی.....

۶۱	۵-۲-۲-۲-۵- بحث و نتیجه گیری
۶۳	۳-۲-۳- ادبیات و تحقیقات پیشین
۶۳	۱-۳-۲- تحقیقات انجام شده در حوزه بیگانگی
۶۵	۲-۳-۲- تحقیقات انجام شده در حوزه بیگانگی اجتماعی
۷۰	۳-۳-۲- تحقیقات انجام شده در حوزه دینداری
۷۲	۴-۳-۲- تحقیقات انجام شده در حوزه دین و بیگانگی
۷۵	۴-۲- نتیجه گیری
۷۷	۵-۲- فرضیه های تحقیق
۷۸	فصل سوم: روش شناسی
۷۹	۱-۳- مقدمه
۷۹	۲-۳- روش تحقیق
۸۰	۳-۳- روش تحلیل داده ها
۸۰	۴-۳- تکنیک جمع آوری اطلاعات
۸۰	۵-۳- جمعیت آماری
۸۲	۶-۳- حجم نمونه
۸۲	۷-۳- روش نمونه گیری
۸۳	۸-۳- سطح تحلیل، واحد تحلیل و واحد مشاهده
۸۴	۹-۳- تعریف مفهومی و عملیاتی متغیرهای تحقیق
۸۴	۱-۹-۳- متغیر وابسته (بیگانگی اجتماعی)
۸۴	۱-۱-۹-۳- تعریف نظری
۸۴	۲-۱-۹-۳- مقیاسهای بیگانگی و بیگانگی اجتماعی
۸۷	۳-۱-۹-۳- تعریف عملیاتی
۸۹	۲-۹-۳- متغیر مستقل (دینداری)
۸۹	۱-۲-۹-۳- تعریف نظری
۹۰	۲-۲-۹-۳- تعریف عملیاتی
۹۲	۱۰-۳- پرسشنامه اولیه
۹۳	۱۱-۳- آزمون مقدماتی: اعتبار و پایایی
۹۳	۱-۱۱-۳- مقیاس بیگانگی اجتماعی
۹۳	۱-۱-۱۱-۳- پایایی مقیاس بیگانگی اجتماعی
۹۴	۲-۱-۱۱-۳- اعتبار مقیاس بیگانگی اجتماعی
۹۴	۱-۲-۱-۱۱-۳- اعتبار بعد انزوای اجتماعی

۹۵	۱۱-۳-۱-۲-۲-۲- اعتبار بعد بی قدرتی.....
۹۵	۱۱-۳-۱-۲-۳- اعتبار بعد بی هنجاری.....
۹۵	۱۱-۳-۱-۲-۴- اعتبار بعد بی معنایی.....
۹۵	۱۱-۳-۲-۱-۱- مقیاس دینداری.....
۹۵	۱۱-۳-۱-۲-۱- پایایی مقیاس دینداری.....
۹۶	۱۱-۳-۲-۲- اعتبار مقیاس دینداری.....
۹۶	۱۱-۳-۱-۲-۲- اعتبار بعد اعتقادی.....
۹۶	۱۱-۳-۲-۲-۲- اعتبار بعد عاطفی.....
۹۶	۱۱-۳-۲-۲-۳- اعتبار بعد پیامدی.....
۹۷	۱۱-۳-۲-۲-۴- اعتبار بعد مناسکی.....
۹۸	۱۲-۳- پرسشنامه نهایی.....
۱۰۲	۱۲-۳-۱- ارزیابی پرسشنامه نهایی.....
۱۰۲	۱۲-۳-۱-۱- اعتبار و پایایی مقیاس بیگانگی اجتماعی.....
۱۰۳	۱۲-۳-۲-۱- اعتبار و پایایی مقیاس دینداری.....
۱۰۵	فصل چهارم: داده‌های پژوهش.....
۱۰۶	۴-۱- مقدمه.....
۱۰۷	۴-۲- توصیف داده‌ها.....
۱۰۷	۴-۲-۱- جداول توصیفی متغیرهای زمینه‌ای.....
۱۰۷	۴-۲-۱-۱- توزیع جنسی پاسخگویان.....
۱۰۷	۴-۲-۱-۲- توزیع سنی پاسخگویان.....
۱۰۸	۴-۲-۱-۳- وضعیت تاهل پاسخگویان.....
۱۰۹	۴-۲-۱-۴- وضعیت شغلی پدران پاسخگویان.....
۱۱۰	۴-۲-۱-۵- وضعیت شغلی مادران پاسخگویان.....
۱۱۱	۴-۲-۱-۶- نوع شغل مادران پاسخگویان.....
۱۱۲	۴-۲-۱-۷- وضعیت تحصیلی پدران پاسخگویان.....
۱۱۳	۴-۲-۱-۸- وضعیت تحصیلی مادران پاسخگویان.....
۱۱۳	۴-۲-۱-۹- شهرها (استان) محل سکونت پاسخگویان.....
۱۱۵	۴-۲-۱-۱۰- وضعیت محل سکونت والدین پاسخگویان.....
۱۱۵	۴-۲-۱-۱۱- وضعیت درآمد خانواده پاسخگویان.....
۱۱۶	۴-۲-۱-۱۲- وضعیت هزینه خانواده پاسخگویان.....
۱۱۷	۴-۲-۱-۱۳- توزیع رشته تحصیلی پاسخگویان.....

- ۱۱۸-۱-۲-۴-۱۴- توزیع مقطع تحصیلی پاسخگویان.....
- ۱۱۸-۱-۲-۴-۱۵- جدول تقاطعی جنسیت و وضعیت تاهل پاسخگویان.....
- ۱۱۹-۱-۲-۴-۱۶- جدول تقاطعی رشته و مقطع تحصیلی پاسخگویان.....
- ۱۱۹-۲-۲-۴-۲- جداول توصیفی متغیرهای اصلی تحقیق.....
- ۱۲۰-۱-۲-۲-۴-۱- توزیع ابعاد و اشکال دینداری.....
- ۱۲۰-۱-۲-۲-۴-۱- وضعیت دینداری اعتقادی.....
- ۱۲۰-۲-۲-۲-۴-۲- وضعیت دینداری عاطفی.....
- ۱۲۱-۳-۲-۲-۴-۳- وضعیت دینداری پیامدی.....
- ۱۲۲-۴-۱-۲-۲-۴-۴- وضعیت دینداری مناسکی.....
- ۱۲۳-۵-۱-۲-۲-۴-۵- وضعیت دینداری کل پاسخگویان.....
- ۱۲۳-۲-۲-۲-۴-۲- توزیع ابعاد و اشکال بیگانگی اجتماعی.....
- ۱۲۳-۱-۲-۲-۴-۱- وضعیت انزوای اجتماعی پاسخگویان.....
- ۱۲۴-۲-۲-۲-۴-۲- وضعیت بی‌قدرتی پاسخگویان.....
- ۱۲۵-۳-۲-۲-۴-۳- وضعیت بی‌هنجاری پاسخگویان.....
- ۱۲۶-۴-۲-۲-۴-۴- وضعیت بی‌معنایی پاسخگویان.....
- ۱۲۷-۵-۲-۲-۴-۵- شاخص کل بیگانگی اجتماعی پاسخگویان.....
- ۱۲۸-۳-۴-۳- تبیین داده‌ها.....
- ۱۲۸-۱-۳-۴-۱- بررسی روابط میان متغیرهای زمینه‌ای و متغیر وابسته.....
- ۱۲۹-۱-۱-۳-۴-۱- رابطه بیگانگی اجتماعی و جنسیت.....
- ۱۲۹-۲-۱-۳-۴-۲- رابطه بیگانگی اجتماعی و تاهل.....
- ۱۳۰-۳-۱-۳-۴-۳- رابطه بیگانگی اجتماعی و محل سکونت والدین.....
- ۱۳۰-۲-۳-۴-۲- ارزیابی فرضیات اصلی تحقیق.....
- ۱۳۱-۱-۲-۳-۴-۱- آزمون فرضیه نخست.....
- ۱۳۲-۲-۲-۳-۴-۲- آزمون فرضیه دوم.....
- ۱۳۳-۳-۳-۴-۳- بررسی روابط میان ابعاد متغیرهای اصلی تحقیق با یکدیگر.....
- ۱۳۳-۱-۳-۳-۴-۱- ارزیابی رابطه میان ابعاد مختلف دینداری با ابعاد بیگانگی اجتماعی.....
- ۱۳۶-۲-۳-۳-۴-۲- ارزیابی رابطه میان مقیاس دینداری با ابعاد بیگانگی اجتماعی.....
- ۱۳۷-۳-۳-۳-۴-۳- ارزیابی رابطه چند متغیره میان بیگانگی اجتماعی و سایر متغیرهای مرتبط.....
- ۱۴۰- فصل پنجم: جمع‌بندی، بحث و نتیجه‌گیری.....
- ۱۴۱-۱-۵- نتیجه‌گیری.....
- ۱۴۷-۲-۵- پیشنهادها و پژوهشی.....

۱۴۸.....	فهرست منابع.....
۱۴۹.....	الف) منابع فارسی.....
۱۵۳.....	ب) منابع انگلیسی.....
۱۵۸.....	پیوست‌ها.....
۱۵۹.....	پیوست (الف): پرسشنامه مقدماتی.....
۱۶۴.....	پیوست (ب): درصد معتبر هر یک از گویه‌های متغیر وابسته (بیگانگی اجتماعی).....
۱۶۶.....	پیوست (ج): جداول تفصیلی تجلیل عاملی هر یک از ابعاد متغیرهای دینداری و بیگانگی اجتماعی.....

فهرست جداول

عنوان	صفحه
(جدول ۱-۳): توزیع جمعیت آماری تحقیق به تفکیک رشته و مقطع تحصیلی.....	۸۱
(جدول ۲-۳): توزیع نمونه تحقیق به تفکیک رشته و مقطع تحصیلی.....	۸۳
(جدول ۳-۳): سنجه‌های مرتبط با مقیاس بیگانگی اجتماعی.....	۸۸
(جدول ۴-۳): سنجه‌های مرتبط با مقیاس دینداری.....	۹۱
(جدول ۵-۳): توزیع گویه‌های بیگانگی اجتماعی.....	۹۲
(جدول ۶-۳): توزیع گویه‌های دینداری.....	۹۳
(جدول ۷-۳): پایایی مقیاس بیگانگی اجتماعی.....	۹۴
(جدول ۸-۳): پایایی مقیاس دینداری.....	۹۶
(جدول ۹-۳): سنجه‌های پرسشنامه نهایی.....	۹۸
(جدول ۱۰-۳): پایایی نهایی مقیاس بیگانگی اجتماعی.....	۱۰۳
(جدول ۱۱-۳): پایایی نهایی مقیاس دینداری.....	۱۰۳
(جدول ۱-۴): توزیع جنسی در حجم نمونه.....	۱۰۷
(جدول ۲-۴): توزیع سنی در حجم نمونه.....	۱۰۸
(جدول ۳-۴): وضعیت تاهل در حجم نمونه.....	۱۰۸
(جدول ۴-۴): وضعیت شغلی پدران پاسخگویان.....	۱۰۹
(جدول ۵-۴): وضعیت شغلی مادران پاسخگویان.....	۱۱۰
(جدول ۶-۴): نوع شغل مادران پاسخگویان.....	۱۱۱
(جدول ۷-۴): وضعیت مدرک تحصیلی پدران پاسخگویان.....	۱۱۲
(جدول ۸-۴): وضعیت تحصیلی مادران پاسخگویان.....	۱۱۳
(جدول ۹-۴): شهرهای (استان) محل سکونت پاسخگویان.....	۱۱۴
(جدول ۱۰-۴): وضعیت محل سکونت والدین پاسخگویان.....	۱۱۵
(جدول ۱۱-۴): وضعیت درآمد خانواده پاسخگویان.....	۱۱۵
(جدول ۱۲-۴): وضعیت هزینه خانواده پاسخگویان.....	۱۱۶
(جدول ۱۳-۴): توزیع رشته تحصیلی پاسخگویان.....	۱۱۷
(جدول ۱۴-۴): توزیع مقطع تحصیلی پاسخگویان.....	۱۱۸
(جدول ۱۵-۴): جدول تقاطعی جنسیت و وضعیت تاهل پاسخگویان.....	۱۱۸
(جدول ۱۶-۴): جدول تقاطعی رشته و مقطع تحصیلی پاسخگویان.....	۱۱۹
(جدول ۱۷-۴): وضعیت دینداری اعتقادی.....	۱۲۰

- (جدول ۴-۱۸): وضعیت دینداری عاطفی..... ۱۲۱
- (جدول ۴-۱۹): وضعیت دینداری پیامدی..... ۱۲۲
- (جدول ۴-۲۰): وضعیت دینداری مناسکی..... ۱۲۲
- (جدول ۴-۲۱): وضعیت دینداری کل پاسخگویان..... ۱۲۳
- (جدول ۴-۲۲): وضعیت انزوای اجتماعی پاسخگویان..... ۱۲۴
- (جدول ۴-۲۳): وضعیت بی قدرتی پاسخگویان..... ۱۲۵
- (جدول ۴-۲۴): وضعیت بی هنجاری پاسخگویان..... ۱۲۶
- (جدول ۴-۲۵): وضعیت بی معنایی پاسخگویان..... ۱۲۷
- (جدول ۴-۲۶): شاخص کل بیگانگی اجتماعی پاسخگویان..... ۱۲۸
- (جدول ۴-۲۷): رابطه میان بیگانگی اجتماعی و جنسیت..... ۱۲۹
- (جدول ۴-۲۸): رابطه میان بیگانگی اجتماعی و تاهل..... ۱۳۰
- (جدول ۴-۲۹): رابطه میان بیگانگی اجتماعی و محل سکونت والدین..... ۱۳۰
- (جدول ۴-۳۰): رابطه میان ابعاد دینداری با ابعاد بیگانگی اجتماعی..... ۱۳۱
- (جدول ۴-۳۱): رابطه میان دینداری با ابعاد بیگانگی اجتماعی..... ۱۳۳
- (جدول ۴-۳۲): رابطه دینداری و بیگانگی اجتماعی..... ۱۳۴
- (جدول ۴-۳۳): رابطه میان ابعاد دینداری با بیگانگی اجتماعی..... ۱۳۷
- (جدول ۴-۳۴): رابطه بیگانگی اجتماعی و سایر متغیرهای مرتبط..... ۱۳۷

فصل اول

کلیات

۱-۱- طرح مساله

انسان موجودی چند بعدی است و دانش بشری برای شناخت آن نیازمند غور در ساحت‌های چندگانه‌ی آن است. بر خلاف سایر موجودات که در عالم جسمانی و واقعیات مادی خلاصه شده و با شناخت آن پایان می‌یابند، انسان تنها موجودی است که شناخت آن علاوه بر ابعاد جسمانی نیازمند درک عوالم ذهنی و روحی است. در مقایسه با دیگر موجودات، آدمی موجودی ذی شعور است که می‌تواند در حیات خویش دچار افسردگی، احساس بی‌قدرتی، محرومیت، غرور و حتی بیگانگی شود.

یکی از مهم‌ترین آسیب‌هایی که به قلمرو ذهن آدمی تعلق دارد و همه ایدئولوژی‌های تاریخ به نحوی با آن دست به گریبان بوده‌اند مسأله بیگانگی و صور مختلف آن است.

به طور کلی از آن به عنوان تنفر^۱ یا بیزاری^۲ در احساس و نیز احساس انفصال، جدایی^۳ و دور افتادن فرد از خود، دیگران جامعه، کار و... یاد کرده‌اند (محسنی، ۱۳۷۰: ۳۰). کنیستون معتقد است که همواره در تعریف بیگانگی، باید بیگانگی از چه یا از که مد نظر قرار گیرد. به عبارت دیگر مشخص گردد که چه چیزی یا چه کسی موضوع بیگانگی است. میچل معتقد است که

^۱ Estrangement

^۲ Aversatio

^۳ Detachment

موضوعات بیگانگی متعدّداند. بیگانگی از خود^۱، بیگانگی از دیگران^۲ و بیگانگی از جامعه و نهادهای وابسته آن^۳ همگی اشکالی از صور مختلف بیگانگی‌اند (همان، ۳۰). در تعریف از خود بیگانگی آمده است که به واسطه‌ی زنجیره‌هایی که جامعه بر دست و پای فرد می‌بندد، آن را نسبت به وجود خود، قابلیت‌ها، استعدادها و توانایی‌هایش بیگانه کرده و مانع از شکوفایی آنها در فرد می‌گردد. در چنین شرایطی تعریف فرد از خود همان تعریفی است که دیگران از او دارند و او نمی‌تواند مستقل از دیگران، خود و توانایی‌هایش را تعریف نماید. اما بیگانگی اجتماعی به فراگرد جدا افتادگی و انفصال فرد از نظام ارزش‌ها و باورهای فرهنگی، هنجارها و نهادهای اجتماعی اطلاق می‌گردد. جامعه‌شناسان عمدتاً متوجه تبیین و تشریح چگونگی مخدوش شدن روابط اجتماعی و حالات و خصوصیات منفصلانه و پرخاشگرانه‌ی فرد در قبال جامعه و ساخت اجتماعی‌اند. از این رو تأکید آنان بر بیگانگی و آنومی اجتماعی است که در آن احساسات فرد نسبت به واقعیات اجتماعی (جامعه، نهادها، امور اجتماعی و...) سنجیده می‌شود (همان، ۳۳).

در تحقیقی که بر روی کارکنان واحدهای اداری دولتی استان تهران انجام شده نتایج نشان می‌دهد که حدود دو سوم از افراد مورد بررسی در وضعیت بیگانگی اجتماعی قرار دارند (معیدفر، ۱۳۸۳). پژوهش دیگری نشان می‌دهد که حدود ۶۰ درصد از افراد مورد مطالعه در پژوهش، دچار بیگانگی اجتماعی در حدود متوسط، زیاد و خیلی زیاد بوده‌اند و ۴۰ درصد بقیه بیگانگی اجتماعی را در حدود خیلی کم و کم تجربه کرده‌اند (سیدان، ۱۳۸۲). در تحقیق دیگری که بر روی دانش آموزان انجام شده نیز نتایج مبین آن است که بیش از نیمی از دانش آموزان مورد بررسی، دچار بیگانگی اجتماعی هستند (عمید، ۱۳۸۳).

^۱ Self Alienation

^۲ Other Alienation

^۳ Social Alienation

در مطالعات اکتشافی در میان دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس نیز (به عنوان تنها دانشگاه تحصیلات تکمیلی) دریافتیم که بخش قابل توجهی از دانشجویان این دانشگاه نسبت به شرایط موجود جامعه احساس انزجار و بیزاری نموده و مشتاقانه در پی یا در آرزوی مهاجرت به خارج از کشور (غالباً به بهانه دریافت بورس تحصیلی) هستند. در عین حال در این مطالعات مقدماتی دریافتیم که دانشجویانی که از میزان دینداری و دینمداری بالاتری برخوردارند در مقایسه با سایر دانشجویان به میزان کمتری از فرهنگ خودی دچار انزجار بوده و تا حد زیادی مایل به زندگی در داخل کشور و مشارکت در اجتماع بوده‌اند. این امر موجب شد تا برای یافتن چرایی آن بدنبال پاسخی علمی و نظری برآییم.

تا کنون آنچه که در ادبیات بیگانگی به عنوان عامل اصلی بروز این پدیده مطرح شده است، طیف وسیعی از تبیین‌های روانشناختی، اجتماعی و فلسفی را در بر می‌گیرد. اما آن چه که در آثار برخی از صاحب نظران فلسفه و علوم اجتماعی به عنوان عامل تشدید کننده بیگانگی انسان مد نظر قرار گرفته است، دین و مذهب برآمده از نظام‌های اقتصادی و اجتماعی است. از نظر مارکس آن چه که در بیگانه‌سازی آدمی نسبت به واقعیات پیرامونی مؤثر است و مانع از درک صحیح واقعیات بیرونی می‌گردد، دین و باور دینی است. در این دستگاه فکری دین عاملی برای آرامش بخشیدن به انسانی تعبیر می‌شود که در جهانی غیر انسانی زندگی می‌کند. لذا هر دینی با امید بخشی به مؤمنان، ندای زندگی بهتر را در جهان پس از مرگ نوید می‌دهد از این منظر دین افیون توده‌هاست (بشیریه، ۱۳۷۸: ۲۲۶). بر این اساس در جامعه نوعی آگاهی کاذب جریان می‌یابد و بواسطه آن انسجام اجتماعی پدید آمده نه به معنی تجسم یک انسجام راستین بلکه شکلی از پیوستگی توده‌ای میان افراد با یکدیگر و جامعه است که هنوز تا تحقق طبقه واقعی فاصله بسیار دارد (گوروویچ، ۱۳۵۷: ۵۶-۵۸).

با وجود آن که اندیشمندانی چون مارکس و دیگر انتقادیون دین را عامل اصلی بروز انواع بیگانگی دانسته‌اند، کسانی چون دورکیم، یینگر، برگر و ادی از آن به عنوان عاملی قوام بخش و مانعی برای بروز نوعی از بیگانگی یعنی بیگانگی اجتماعی یاد کرده‌اند. هم چنان که در آراء ادی (۱۹۶۶) می‌بینیم جوهر دین فراگذشتن از تجربه‌ی روزانه است و انسان برای آن به این ارجاع متعالی نیاز دارد که زندگی خود را در مواجهه با احتمال، ناتوانی و کمیابی با استفاده از کارکردهای دین نظیر حمایت، هویت بخشی و مشروعیت دهی به هنجارهای موجود ایمن بخشد. در این رویکرد دین عاملی برای کاهش انزوای اجتماعی، تحکیم همبستگی اجتماعی، زمینه‌ای برای پذیرش هنجارها و کاهش بیگانگی اجتماعی است. دیگران نیز به همین نحو از دین به عنوان عاملی برای ایجاد همبستگی اجتماعی و کاهش آنومی یاد می‌کنند.

بدون آن که مدعی تعمیم بحث به تمامی ادیان و بررسی مذاهب و فرقه‌های مختلف باشیم، در این پژوهش قصد داریم تا نقش دین‌داری فرد بر کاهش بیگانگی اجتماعی را در میان دانشجویان مورد بررسی قرار دهیم. بنابراین پرسش‌های آغازین این پژوهش چنین خواهند بود: منظور از بیگانگی و بیگانگی اجتماعی چیست؟ بیگانگی اجتماعی در میان دانشجویان در چه سطحی قرار دارد؟ وضعیت دین‌داری دانشجویان چگونه است؟ در وضعیت کنونی کدام یک از ابعاد بیگانگی اجتماعی بیشتر در میان دانشجویان شایع است؟ و از همه مهم‌تر؛ دین‌داری و دین‌مداری چه رابطه‌ای با بیگانگی اجتماعی در میان دانشجویان دارد؟ کدام یک از ابعاد دین‌داری با بیگانگی اجتماعی رابطه قوی‌تری دارد؟